

A KÖNYVTÁRI SZABVÁNYOSÍTÁS 10 ÉVE

Az elmúlt hetekben volt 10 éve annak, hogy megjelent az első Magyar Népköztársasági Országos Szabvány, amely már az újjászervezett Magyar Szabványügyi Hivatal (korábban: Intézet) munkájának eredménye. A szocialista építés követelményeinek megfelelően, a szabványosítás a tervgazdálkodás hatásos segítője, a műszaki-, kulturális haladás eszköze. A legtermészetesebbnek kell tartanunk, hogy a felszabadulás után, a könyvtárügyi és dokumentációs szervek vezetői és dolgozói, — miközben keresték a munka újszerű szervezésének útjait, az egységes módszerek kialakításának lehetőségeit, — eljutottak a szabványosításhoz és a szabványok segítségével, a könyvtári feladatok egységes megoldásához. A témakör szabványosítását a korábban működő Országos Dokumentációs Központ kezdeményezte. A megalakított szakbizottság tagjai között könyvtárosok, dokumentalisták, nyelvészek, a könyvkiadás és könyvterjesztés dolgozói vesznek részt, szükség szerint kiegészítve a speciális témák szakértőivel.

A könyvtárügy és dokumentáció területén felmerülő szabványosítási feladatokat és azok elvégzésének sorrendjét részletes és megfontolt terv alapján valósítottuk meg. E munkaterület szabványai a következő témakörökre csoportosíthatók:

1. A könyvtári munka eszközeire (pl. berendezések, nyomtatványok stb.)

2. A különféle kiadványokra, azok szerkesztésére és kiállítására (pl. könyv, folyóirat stb.)

3. Az ismétlődő könyvtári munkafolyamatok egységes előírásaira (pl. állomány-leltározás, címeírás, betűrendbe sorolás stb.)

4. Elvi kérdések (pl. terminológia)

Az 1. csoportba tartozó szabványok közül, — amelyek a könyvtári munka eszközeire vonatkoznak, — meg kell említeni az elsőként kiadásra került *MSZ 3406 Könyvtári és dokumentációs címfelvételi lap* és az *MSZ 3407 Könyvtári és dokumentációs osztólap* című szabványokat, amelyek a katalóguslapok méretét és minőségét állapították meg. — Az *MSZ 3403 Kartotéktartó fiók és szekrény* c. szabvány a kis- és nagykönyvtárakban egyaránt jól használható, kis egységekre is szétszedhető típust írja le. Újszerű a katalógusfiókok üvegfedőlapos megoldása, amely a katalóguscédulák lyukasztatását teszi feleslegessé.

Az egységes könyvtári ügyvitel céljait szolgálja az *MSZ 3396 Könyvtári ügyviteli nyomtatványok* c. szabvány, amely a könyvbeszerzés és feldolgozás, valamint az olvasószolgálat keretében használt kb. 30 db nyomtatvány rendeltetését és mintáját tartalmazza.

A mikrofényképezés elterjedésével, a filmek cseréjének megkönnyítése céljából, vált szükségessé a képelhelyezésre, a tekercsben levő művek azonosító adataira, és a tárolásra vonatkozó előírások rögzítése, az *MSZ 3498 Mikrofényképezés és mikrofelvétel-tárolás* c. szabványban. A téma jelentőségét növeli az a körülmény, hogy a nemzetközi csere nagy mértékben fejlődik, és ez megköveteli, hogy a hazai felvételek megfeleljenek a használhatóságnak és a nemzetközi előírások követelményeinek.

A 2. csoportba tartoznak a különböző kiadványtípusokra, azok szerkesztésére és kiállítására vonatkozó szabványok. E kiadványtípusok szabványosítását szükségesnek tartottuk azért, hogy ezzel is biztosítsuk a kiadványok egységes tartalmi elrendezését és a legfontosabb adatok sorrendjét. A bibliográfiai követelményeknek megfelelően szerkesztett kiadvány megkönnyíti azok könyvtári feldolgozását, a címeírását stb. Ilyen szempontból, mint fontos munkákat kell kiemelni, a könyvek és folyóiratok címlapjára és egyéb adataira vonatkozó szabványokat. Ezek a következők: *MSZ 3402 Könyvek címlapja, belső elrendezése és kolofonja*; *MSZ 3405 Folyóiratok fedőlapja, belső elrendezése*. — E témakörbe tartozik még az *MSZ 3398 Szakirodalmi tájékoztató (dokumentációs) kiadványok* c. szabvány is, amely a külalakra, szerkesztésre, tipográfiára tartalmaz előírásokat.

A bibliográfiai munka egységét szolgálják az *MSZ 3497 Bibliográfiai hivatkozás*, *MSZ 3404 Folyóiratcím-rövidítések*, *MSZ 3963 Időszaki kiadványok (hírlapok, folyóiratok stb.) jegyzékeinek, ill. bibliográfiáinak szabályai* c. szabványok.

A 3. csoportba tartoznak a könyvtári munka egységét szolgáló előírások. Az *MSZ 3449 A könyvtári bélyegzés* c. szabvány, az állomány megjelölésének módját állapítja meg. Az *MSZ 3448 Könyvtári állomány leltározás* c. szabvány azon szabályokat tartalmazza, amelyek a társadalmi tulajdonban levő könyvtár állományának nyilvántartására vonatkoznak. Az *MSZ 3394 Círillbetűs címek átírása könyvtári és dokumentációs célokra* c. szabvány, az átírásnál követendő szabályokat, az egységes átírási kulcsot tartalmazza a transliteráció elveinek megfelelően.

A könyvtári munka alapja a címeírás. Az erre vonatkozó elveket az *MSZ 3424*

Könyvtári címléírási szabályok c. szabvány tartalmazza. E szabvány megalkotása a könyvtári szakbizottság működésének egyik legnagyobb eredménye volt, mert ezzel vetették meg alapjait a könyvtári katalógusok egységének és küszöbölték ki a könyvtári munkára korábban annyira jellemző, „ahány ház, annyi szokás” gyakorlatának káros következményeit. E szabvány — bár egyes előírásait vitatták — alapelveiben helyesnek bizonyult és kiálltá a próbát. Egyes kiadványtípusok tekintetében természetesen szükségessé válhat bizonyos mérvű kiegészítés, különösen ott, ahol a szabványban közölt előírások, a speciális gyűjtemények fokozottabb címléírási igényeit nem elégítik ki. Ennek a felfogásnak megfelelően módosítottuk és kiegészítettük a szabványnak a periodikákra vonatkozó előírásait. A későbbiek során további bővítések ill. módosítások más kiadványtípusok (pl. zeneművek, térképek) tekintetében is lehetségesek.

A katalógusok rendjének egységét, kívántuk biztosítani az *MSZ 3401 A betűrendbesorolás szabályai* c. szabvány megalkotásával. A szabvány újabb, módosított kiadása részletes előírásokat tartalmaz a betűrendezés általános és különleges szabályaira és a könyvészeti címmegállapítás és besorolás módjára nézve.

A 4. csoportba tartozó témák közül az *MSZ 2155 Könyvtári elnevezések és meghatározások* c. szabványt kell megemlítenünk. E szabvány tárgya az általános könyvtári gyakorlatban használt elnevezések megállapítása, szakrendes csoportosítása és meghatározása. A szakbizottságot a szabvány megalkotásánál az a cél vezette, hogy elősegítse az érdekeltek számára a könyvtári elnevezések egységes használatát és értelmezését. A szabvány kb. 500 elnevezés meghatározását tartalmazza.

A Magyar Szabványügyi Hivatal mint a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) tagja tevékenyen részt vesz a könyvtárügyet és dokumentációt érintő, nemzetközi szabványosítási munkában. A nemzetközi szabványjavaslatok véleményezése, ezekre vonatkozó állásfoglalás is a könyvtári szakbizottság feladata. Az e témakörben az elmúlt években tartott nemzetközi tárgyalásokon magyar delegáció is részt vett azzal a céllal, hogy biztosítsa a nemzetközi szabványajánlásoknak a magyar szabványokkal való összhangját. A kiadott nemzetközi szabványajánlások és ajánlástervezetek a következő témaköröket érintik:

1. ISO R 4 *Folyóiratcím-rövidítések*
2. ISO R 8 *Folyóiratok külalakja*
3. ISO R 9 *Cirillbetűk átírása*
4. ISO R 18 *Folyóiratok tartalomjegyzéke*
5. ISO R 30 *Címszegély*
6. ISO R 77 *Bibliográfiai hivatkozás I.*

Ajánlástervezetek kerültek kiadásra néhány témában, mint pl.: folyóiratcikkek külalakja, kivonatok és összefoglalások, görög-, arab-, héber betűk átírása, továbbá a mikrofilmekkel kapcsolatos előírások tekintetében.

Mint e felsorolásból látjuk, a *Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO)* által kiadott szabványok témaköröket illetően tartalmilag is csaknem azonosak a vonatkozó magyar szabványokkal. E körülmény annál jelentősebb, mert a magyar szabványok kiadása évekkal megelőzte a nemzetközi szabványosítási munkát. Ez is bizonyítja a magyar könyvtári szakbizottság munkájának magas színvonalát.

A könyvtári szabványosítási munka gyakorlati eredményeit a magyar könyvtárosok mindennapi munkájuk során tapasztalhatják. De segítik e szabványok a könyvtárosok oktatását, a könyvkiadók és a kereskedelem dolgozóinak munkáját is. Mint nagyobb a nemzetközi érdeklődés is a magyar könyvtári szabványosítás iránt, amelynek bizonyítéka a külföldi szaklapokban, az elmúlt években megjelent nagy számú tanulmány, az e témakörben végzett magyar szabványosítási munkáról.

A könyvtári szabványosítási munka jövő feladatának kell tekintenünk a szabványok rendszeres felülvizsgálatát annak érdekében, hogy azok korszerű színvonalát a mindenkori követelményeknek megfelelően biztosíthassuk. Nagyobb figyelmet kell fordítanunk a szabványok betartásának ellenőrzésére, nemcsak a könyvtárakban, hanem a könyvkiadói, nyomdai munkáknál is. A könyvtáros csak a bibliográfiailag is kifogástalanul szerkesztett kiadványokat tudja helyesen, gyorsan feldolgozni és az olvasók rendelkezésére bocsátani. Ennek érdekében nagy súlyt kell helyeznünk az adathiányos — a szabványok előírásainak meg nem felelő — kiadványok számának csökkentésére, a kiadói munka színvonalának növelésére is.

A Magyar Szabványügyi Hivatal könyvtári szakbizottsága által végzett munka elismerésének tekintjük, hogy a művelődési miniszter dr. Lázár Péter elvtársat, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjét — aki 10 éve látja el a bizottság elnöki tisztét — a „Kiváló dolgozó” kitüntetésben részesítette.

Barta Gábor